

demos

Jaargang 29
September 2013

ISSN 0169-1473

Een uitgave van het
Nederlands
Interdisciplinair
Demografisch
Instituut

Bulletin
over
Bevolking
en
Samenleving

8

NIDI

inhoud

- 1 Doorstarten na pensioen: een opkomend fenomeen
- 4 Bevolking nieuw EU-lid Kroatië krimpt
- 7 NIDI en het maatschappelijk debat

Foto: Sybren A. Stüvel/Flickr

Doorstarten na pensioen: een opkomend fenomeen

ELLEN DINGEMANS, KÈNE HENKENS
& HANNA VAN SOLINGE

Voor een groeiende groep ouderen betekent de pensionering niet meer het einde van de arbeidsloopbaan. De pensionering opent mogelijkheden voor een doorstart in vergelijkbaar of ander werk, soms zelfs voor een tweede carrière. Doorstarten komt in brede lagen van de (vervroegd) uitgetreden werknemers voor en kent veel verschijningsvormen. Wie zijn die doorstarters en wat beweegt hen?

In de Verenigde Staten is doorwerken na pensioen al langer een bekend verschijnsel. Naar schatting keert 60 procent van de Amerikaanse ouderen na de pensionering weer terug op de arbeidsmarkt. Maar ook in Nederland en de ons omringende landen lijkt doorwerken na pensioen aan betekenis te winnen. Gegevens uit de Enquête Bevolking (EBB) van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) laten zien dat in Nederland het aantal gepensioneerd dat na het afscheid van de carrièrebaan nog betaalde arbeid heeft verricht is gestegen van 16 procent in 2002 naar 23 procent in 2007. Pensionering is dus niet langer per definitie het einde van de relatie met de arbeidsmarkt en opent steeds vaker mogelijkheden tot een doorstart in vergelijkbaar of geheel ander werk. Doorwerken na pensionering is om verschillende redenen een interessant maatschappelijk verschijnsel. In de eerste plaats komt het tegemoet aan de behoefte van veel ouderen om tot op hoge leeftijd actief te blijven en zich te blijven ontplooiën ('active ageing'). Daarnaast leveren ouderen die (een aantal uren) blijven werken een bijdrage aan de economie, onder andere doordat zij op flexibele wijze voorzien in krapte op de arbeidsmarkt.

Maar wat houdt dit doorstarten feitelijk in? En wat zijn de kenmerken en motieven van (vroeg)gepensioneerd die een doorstart maken? In dit artikel richten we ons

Tabel 1. Kenmerken van het werkverband van doorstarters (in percentages)

Omvang dienstverband (aantal uren per week)	
8 uur of minder	31
9 tot 17 uur	26
17 tot 25 uur	21
25 tot 36 uur	10
36 uur of meer	12
Totaal	100
Type arbeidsrelatie	
Vast contract	34
Tijdelijk contract	20
Nul-uren contract / oproepbasis	46
Totaal	100
Aard van de werkzaamheden	
Zelfde of vergelijkbaar werk als voorheen	35
Totaal ander werk	43
Onbekend	22
Totaal	100
Type doorstartbaan	
In loondienst	62
Als zelfstandige / freelancer	27
Combinatie loondienst / zelfstandige	9
Onbekend	2
Totaal	100
Beloning	
Minder per uur dan oude werk	60
Ongeveer evenveel	21
Meer per uur dan oude werk	13
Onbekend	5
Totaal	100

Bron: NIDI Werk en Pensioen Panel (2001-2011).

op ouderen die na hun (vervroegd) pensioen nog actief zijn op de arbeidsmarkt. We noemen deze personen 'doorstarters'. Doorstarten dient niet te worden verward met het deeltijdpensioen, waarbij werknemers minder uren gaan werken in de oude baan vooruitlopend op het volledige pensioen. We maken gebruik van gegevens van het NIDI Werk en Pensioen Panel van ruim 1.300 personen die in de periode tussen 2001 en 2011 met (vervroegd) pensioen zijn gegaan (zie kader). Een deel daarvan werd weer actief in een doorstartbaan.

Wat behelst het doorstarten?

Binnen het NIDI Werk en Pensioen Panel blijkt ongeveer 30 procent van de respondenten te behoren tot de categorie doorstarters. Deze doorstarters zijn werkzaam in een enorme diversiteit aan doorstartbanen. Sommigen werken voor een paar uur per week als postbezorger, terwijl anderen fulltime aan de slag gaan als ondernemer. Tabel 1 geeft een indruk van die variëteit in termen van omvang en aard van het dienstverband, de beloning, en de aansluiting van het doorstartwerk met de werkzaamheden in de oude baan.

Als we kijken naar hoe mensen het doorstarten vormgeven, dan is de eerste conclusie dat doorstarten gebeurt in deeltijd. Waar voor uittreding nog ruim 80 procent werkzaam was in een voltijdse functie, zien we dat ruim de helft van de doorstarters 16 uur per week of minder werkt. Slechts één op de tien werkt in een voltijdse functie na uittreding. De meeste doorstarters werken op basis van een flexibele arbeidsrelatie. Slechts een op de drie heeft een vast contract en dat zijn dan vooral mensen die relatief meer uren werkzaam zijn (meer dan 16 uur per week). Doorstarters die minder uren werken hebben vaker een nul-uren contract of werken als oproepkracht.

Een vergelijking tussen het doorstartwerk en het werk in de oude baan laat zien dat doorstarten niet per se een voortzetting is van de beroeps-carrière van voor de pensionering. Bijna de helft van de doorstarters geeft zelfs aan totaal ander werk te zijn gaan doen. Bij een dergelijke carrièreswitch kan men denken aan functies als postbezorger, koerier of chauffeur. Bovendien heeft ruim een kwart van de doorstarters gekozen voor meer eigen verantwoordelijkheid en is als zelfstandige aan het werk gegaan, terwijl bij de start van het onderzoek in 2001 de gehele onderzoeksgroep nog werkzaam was in loondienst. Verder blijken doorstarters vaak een lager uurloon te ontvangen voor hun werkzaamheden vergeleken met het werk in de oude baan. Deze teruggang in salaris is vooral terug te vinden bij doorstarters die totaal ander werk zijn gaan doen, waar bijna 90 procent een lager uurloon ontvangt dan in de oude baan.

De drijvende krachten achter doorstarten na pensioen

Wie zijn deze doorstarters en wat zijn hun motieven? Zijn bij doorstarten bepaalde sociaaleconomische groepen oververtegenwoordigd? We kijken hier met name naar het behaalde opleidingsniveau, de gezondheid en de kenmerken van het uittredingsproces. De resultaten zijn weergegeven in tabel 2. Daaruit blijkt dat gepensioneerden met een hoger opleidingsniveau vaker actief zijn in doorstartwerk, en dit geldt zowel voor mannen als voor vrouwen. Toch blijkt, vooral voor mannen, dat doorstarten ook wijdverbreid is onder ouderen in de lagere opleidingsklassen. Ook de gezondheidstoestand blijkt van belang bij de keuze voor het al dan niet doorstarten na pensioen. Gepensioneerden die hun gezondheid als (erg) slecht ervaren verrichten minder vaak betaalde arbeid na hun pensioen. Toch vinden we ook hier dat doorstarten allerminst is voorbehouden aan

Foto: FaceMePLS/Flickr

Het NIDI is in 2001 een panelonderzoek – het NIDI Werk en Pensioen Panel – gestart onder een representatieve steekproef van oudere werknemers bij de Rijksoverheid en drie grote ondernemingen in Nederland. Bij aanvang van het onderzoek in 2001 waren de deelnemers 50 tot 64 jaar oud, de gemiddelde leeftijd bedroeg 54,6 jaar. De onderzoeksgroep bestond voor het merendeel uit mannen (74 procent); deze oververtegenwoordiging van mannen is iets groter dan gangbaar voor deze leeftijdsgroep (70 procent; bron: CBS Statline). Op drie meetmomenten in 2001, 2007 en 2011 werden de onderzochte oudere werknemers ondervraagd over zaken die te maken hebben met werk en de transitie naar pensioen. Circa 85 procent maakte in die periode gebruik van een VUT- of (pre)pensioenregeling. De gemiddelde leeftijd waarop men stopte bedroeg 58,8 jaar.

de gezonde gepensioneerden, want ruim een op de vijf ouderen met een (erg) slechte gezondheid maakt een doorstart op de arbeidsmarkt.

Ook de kenmerken van het uittredingsproces zijn van belang voor het al dan niet doorstarten na pensioen (tabel 2). Ouderen die op relatief jonge leeftijd, en dus veel eerder dan gebruikelijk, zijn gestopt met werken keren vaker terug op de arbeidsmarkt na de pensionering. Verder blijkt het over het algemeen weinig uit te maken of men de pensionering heeft ervaren als een vrijwillige of onvrijwillige overgang. Van zowel de vrijwillig als onvrijwillig uitgetreden personen maakt drie op de tien een doorstart op de arbeidsmarkt. Wat wel opvalt, is dat doorstarten na onvrijwillig pensioen veel vaker voorkomt wanneer het vertrek te maken had met omstandigheden op het werk (reorganisatie) of met het bereiken van de verplichte pensioenleeftijd. Het gebrek aan regie over de pensionering kan werknemers motiveren om zich op de arbeidsmarkt te blijven aanbieden. Gezondheidsproblemen of druk van de partner leiden veel minder vaak tot doorstartwerk.

Naast de sociaaleconomische factoren die doorstarten meer of minder waarschijnlijk maken, hebben (vervroegd) gepensioneerden ieder zo hun eigen motieven om weer terug te keren op de arbeidsmarkt. Aan de doorstarters is ook expliciet gevraagd naar hun motieven: geld, sociale contacten, omdat men werken leuk vindt, en tijdverdrijf tegen verveling. Uit figuur 1 blijkt dat de eigen motivatie om werk na pensioen voort te zetten omdat men het leuk vindt de overhand heeft, voor alle opleidingsniveaus. Toch blijkt ook de financiële noodzaak een rol te kunnen spelen bij doorstarten, vooral voor laagopgeleiden. Sociale contacten en verdrijving van de verveling zijn veel minder bepalend in de keuze om te blijven werken na pensioen.

Doorstarten in de toekomst

Pensionering betekent niet langer per definitie het afscheid van betaalde arbeid. Steeds vaker maken gepensioneerden een doorstart in vergelijkbaar of geheel ander werk. Dit doorstarten wordt gekenmerkt door een lossere band met de arbeidsmarkt. Flexibele contracten en werken in deeltijd stelt ouderen in staat om in eigen tempo het beroepsleven af te bouwen en te zoeken naar een nieuwe invulling voor de vrije tijd die men er als gepenseerde bij krijgt. Hoewel vooral hoger opgeleide en gezonde ouderen een doorstart maken, is doorwerken zeker niet uitsluitend aan deze groepen voorbehouden.

De recente stelselherzieningen hebben het gebruik van vervroegde uittredingregelingen sterk teruggedrongen. Hierdoor is de leeftijd waarop werknemers hun zogenaamde “carrièrebaan” verlaten hoger komen te liggen. In de toekomst zal deze leeftijd naar alle waarschijnlijkheid nog hoger zijn. Welke consequenties dit heeft voor het doorstarten op de arbeidsmarkt valt moeilijk te voorzien. Het onderzoek laat in ieder geval wel zien dat een aanzienlijk deel van de ouderen sterk gemotiveerd is om actief te blijven op de arbeidsmarkt. Het is echter goed mogelijk dat in een tijd waarin de hoogte van het pensioen met meer onzekerheid is omgeven dan voorheen, het aantal ouderen dat vanwege financiële motieven een herintreding op de arbeidsmarkt overweegt zal toenemen.

Ellen Dingemans, Kène Henkens en Hanna van Solinge, NIDI, e-mail: dingemans@nidi.nl

LITERATUUR:

- Henkens, K., H. van Solinge & H.P. van Dalen (2013), *Doorwerken over de drempel van het pensioen*. NIDI-boek nr. 87. Amsterdam: Amsterdam University Press. 124 pp.

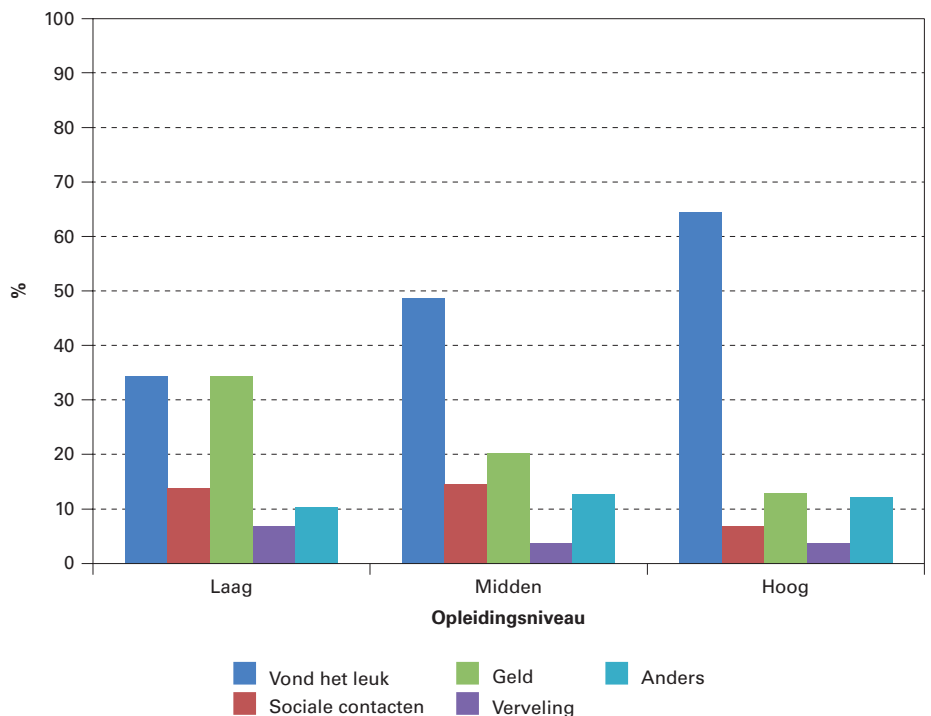
Tabel 2. De kans op doorstarters naar verschillende kenmerken (in percentages)*

	% doorstarter
Opleidingsniveau	
Laag	17
Midden	28
Hoog	42
Gezondheid	
(Erg) slecht	21
Niet slecht / niet goed	23
Goed	32
Erg goed	34
Leeftijd bij pensioen	
t/m 58 jaar	32
59-61 jaar	24
62 jaar of ouder	17
Vrijwilligheid van uittreding	
Vrijwillig	29
Onvrijwillig door reorganisatie	34
Onvrijwillig door gezondheid	18
Onvrijwillig door verplicht pensioen	27
Onvrijwillig door druk van partner	18

* Vanwege te lage aantallen is een uitsplitsing naar geslacht voor alle kenmerken niet mogelijk.

Bron: NIDI Werk en Pensioen Panel (2001-2011).

Figuur 1. Motieven van doorstarters naar opleidingsniveau (in percentages)

Bron: NIDI Werk en Pensioen Panel (2001-2011).

Bevolking nieuw EU-lid Kroatië krimpt

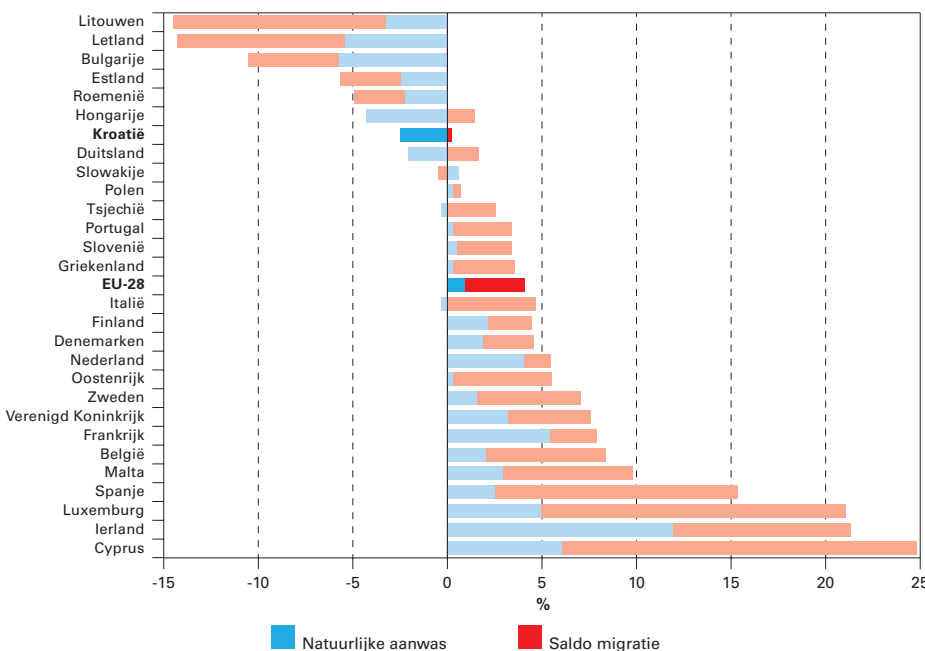
ROB VAN DER ERF

Sinds 1 juli is de Europese Unie uitgebreid met Kroatië. Daarmee is het na Slovenië het tweede land van het voormalige Joegoslavië, dat is toegetreden tot de EU. Kroatië is sinds 1991 onafhankelijk en werd in 2004 kandidaat-lid. Hoe onderscheidt dit nieuwe lid van de EU zich van andere lidstaten, bijvoorbeeld wat betreft groei of krimp, geboorte, sterfte, ontgroening en vergrijzing? En zijn er binnen Kroatië belangrijke regionale demografische verschillen?

Foto: Bogdan Giuscă / Wikimedia Commons

Figuur 1. Bevolkingsgroei in de landen van de Europese Unie (EU-28), 2000-2011 (in % van de beginbevolking)

Bron: Eurostat.

Aan het begin van dit jaar telde Kroatië 4,4 miljoen inwoners. Volgens de laatste volkstelling vormen de Kroaten met 90 procent de veruit grootste bevolkingsgroep. De Serviërs zijn met 4 procent de belangrijkste minderheid. Tussen 2000 en 2012 is het aantal inwoners van Kroatië met 2,2 procent teruggelopen, van 4,5 naar 4,4 miljoen. In diezelfde periode groeide de bevolking van de Europese Unie in de huidige nieuwe samenstelling (EU-28) met 4,1 procent van 487 naar 507 miljoen. De krimp in Kroatië komt volledig voor rekening van een negatieve 'natuurlijke groei'. Dat wil zeggen: meer sterfgevallen dan geboortes. Het saldo uit buitenlandse migratie is licht positief en betekent dat er zich meer mensen in Kroatië hebben gevestigd dan er zijn vertrokken. Voor de hele EU is het juist dit saldo waardoor de bevolking is toegenomen.

Bevolkingskrimp

Met 2,2 procent bevolkingskrimp voegt Kroatië zich bij de andere EU-landen die tussen 2000 en 2012 hun bevolking zagen teruglopen (figuur 1). Met meer dan 14 procent was de terugloop het sterkst in Litouwen en Letland. Naast een fors sterfteoverschot is de krimp in deze Baltische staten vooral veroorzaakt door een negatief migratiesaldo. Het enige West-Europese land in dit rijtje van acht is Duitsland waar het positieve migratiesaldo tekort schiet om het sterfteoverschot te compenseren.

Flinke regionale verschillen in groei

Kroatië bestaat uit twee zogenoemde NUTS-2-regio's (Continentaal Kroatië en Adriatisch Kroatië) en 21 kleinere NUTS-3-regio's (14 behorende tot Continentaal en 7 behorende tot Adriatisch Kroatië). Tussen deze regio's doen zich flinke verschillen voor in bevolkingsontwikkeling (tabel 1). De groei in de periode 2002-2011 loopt uiteen van plus 8,5 procent in de aan de kust gelegen regio Zadar tot min 10,3 in de regio Lika-Senj, eveneens aan de kust gelegen met onder andere de stad Gospić, en de regio Sisak-Moslavina, gelegen in het binnenland (zie kaart). Bijna alle NUTS-3-regio's hebben meer overledenen dan geboren. Wat betreft het saldo uit migratie is het beeld gevarieerder: negen regio's, waarvan zes aan de kust, met een plus en twaalf, waarvan slechts één aan de kust, met een min.

Mannen jonger, vrouwen ouder

De leeftijdsstructuur van Kroatië verschilt niet sterk van die van de hele Europese Unie. De gemiddelde leeftijd komt voor de Kroatische mannen iets lager uit dan voor de hele Unie (39,8 tegen 40,1) en voor de Kroatische vrouwen iets hoger (43,3 tegen 42,9).

Het percentage mannen van 65 jaar of ouder bedraagt voor heel Kroatië 14,1 (EU: 15,4). Voor vrouwen van dezelfde leeftijd is het percentage 20,4 (EU: 20,1). Ter vergelijking: voor Nederland is het percentage mannen en vrouwen van 65 jaar of ouder respectievelijk 14,6 en 17,9. Binnen Kroatië variëren deze percentages voor de mannen van 11,8 voor de regio Medimurje tot 18,6 in de regio Lika-Senj (tabel 1). Ook voor de vrouwen scoort dit laatste gebied het hoogst (26,2 procent). Het laagste percentage vrouwen van 65 jaar of ouder scoort de regio Zagreb met 18,3.

Weinig kinderen

Het gemiddeld aantal kinderen per vrouw komt in 2011 voor Kroatië uit op 1,40 (figuur 2). Daarmee ligt het ruimschoots onder het gemiddelde van de EU (1,58). Vergeleken met tien jaar eerder is het aantal kinderen per vrouw in veruit de meeste EU-landen gestegen, met als uitschieters Litouwen, Slovenië, Zweden, het Verenigd Koninkrijk en Bulgarije. Daarentegen was in Cyprus, Luxemburg, Portugal en Hongarije sprake van een duidelijke daling. Binnen Kroatië ligt het gemiddeld aantal kinderen per vrouw in Continentaal Kroatië, waartoe onder meer de hoofdstad Zagreb behoort, met 1,42 iets boven het niveau van Adriatisch Kroatië (1,35).

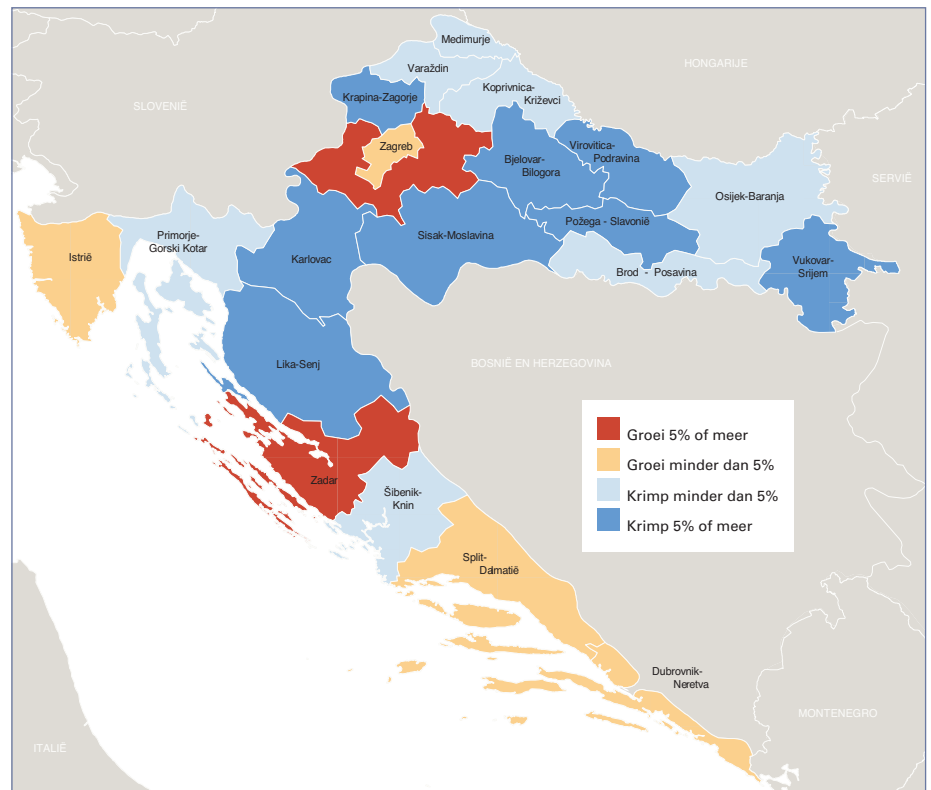
Levensverwachting bij geboorte

Gemeten aan de sterftcijfers van 2011 heeft een pasgeboren Kroatische jongen een gemiddelde levensverwachting van 73,9 jaar, bijna drie jaar meer dan volgens de sterftcijfers van 2002. Voor een pasgeboren Kroatisch meisje is de levensverwachting in 2011 80,4 jaar, ruim twee jaar meer dan in 2002 (tabel 2). Daarmee schaaft Kroatië zich bij de andere Centraal-Europese landen die alle een lagere levensverwachting noteren dan de West-Europese lidstaten. Voor pasgeboren jongens worden in 2011 de uitersten gevormd door Italië (80,1) en Litouwen (68,1). Voor pasgeboren meisjes is het verschil tussen de hoogste, Frankrijk met 85,7 jaar, en de laagste, Bulgarije met 77,8 jaar, veel kleiner.

Binnen Kroatië ligt de levensverwachting in 2011 in Adriatisch Kroatië wat hoger dan in Continentaal Kroatië: voor jongens 75,7 tegenover 73,1; voor meisjes 81,5 versus 79,9.

Het verschil in levensverwachting tussen meisjes en jongens is in Kroatië in tien jaar tijd teruggelopen van 7,1 naar 6,5 jaar. Een dergelijke daling geldt ook voor de hele EU (van 6,4 naar 5,8). De drie Baltische staten onderscheiden zich van de overige EU-landen door nog altijd meer dan tien jaar verschil in levensverwachting tussen meisjes en jongens. In Nederland, het land met het kleinste verschil, is dit maar 3,7 jaar. Op twee landen na (Bulgarije en Polen), is in de lidstaten het ver-

Bevolkingsgroei per regio (NUTS-3) in Kroatië in de periode 2002-2011

Bron: Eurostat.

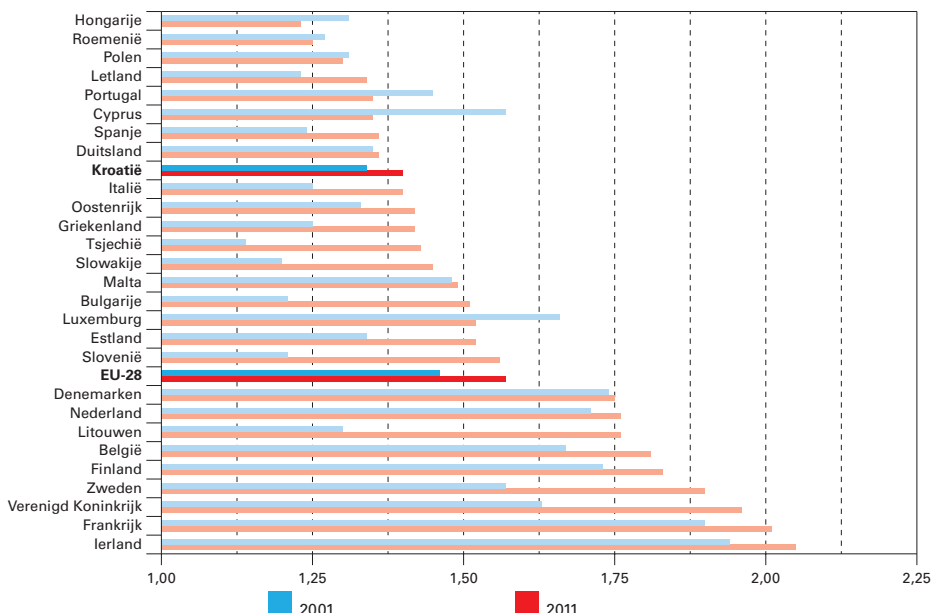
Kaart: Peter Ekemper / NIDI

Tabel 1. Bevolkingsgroei, -dichtheid en 65-plussers in de NUTS-3-regio's van Kroatië

	Bevolkingsgroei 2002-2011 in % beginbevolking door			Bevolkings- dichtheid per km ² 2011	% 65+ op 1 januari 2012	
	Natuurlijke aanwas	Migratie	Totaal		Mannen	Vrouwen
Kroatië	-2,2	1,1	-1,0	78	14,1	20,4
Primorje-Gorski Kotar	-3,3	2,3	-1,0	84	16,3	21,3
Lika-Senj	-8,1	-2,2	-10,3	9	18,6	26,2
Zadar	-0,2	8,7	8,5	49	15,4	19,7
Šibenik-Knin	-4,5	2,3	-2,2	37	17,5	23,7
Split-Dalmatië	0,7	2,6	3,3	106	14,0	18,6
Istrië	-1,9	5,4	3,5	76	15,2	20,7
Dubrovnik-Neretva	0,4	3,0	3,3	72	15,5	20,6
Stad Zagreb	-0,6	2,6	2,0	1.240	14,4	19,9
Regio Zagreb	-0,9	6,8	5,9	108	12,8	18,3
Krapina-Zagorje	-5,1	-0,1	-5,2	110	13,0	22,1
Varaždin	-3,0	0,1	-2,9	142	12,6	20,7
Koprivnica-Križevci	-4,4	-0,6	-4,9	68	13,2	21,3
Medimurje	-0,1	-0,6	-0,7	162	11,8	18,9
Bjelovar-Bilogora	-5,1	-3,2	-8,2	46	13,5	21,8
Virovitica-Podravina	-4,2	-4,0	-8,3	42	11,9	20,3
Požega-Slavonië	-2,7	-4,5	-7,3	44	12,7	20,6
Brod-Posavina	-1,9	-2,2	-4,1	84	12,9	20,3
Osijek-Baranja	-3,1	-1,4	-4,5	76	12,8	20,0
Vukovar-Srijem	-1,8	-3,9	-5,7	79	12,8	19,8
Karlovac	-6,8	-2,3	-9,0	36	15,9	24,4
Sisak-Moslavina	-5,7	-4,7	-10,3	37	14,1	22,5

Bron: Eurostat.

Figuur 2. Gemiddeld aantal kinderen per vrouw in de landen van de Europese Unie (EU-28), 2001* en 2011

* EU-28, Kroatië en Letland: 2002 in plaats van 2001.

Bron: Eurostat.

schil tussen meisjes en jongens kleiner geworden. De sterkste daling, van 8,1 naar 6,5 jaar, vond plaats in Slovenië, gevolgd door Estland (van 11,6 naar 10,1 jaar).

Levensverwachting 65+ onder Europees gemiddelde

Een 65-jarige man uit Kroatië heeft in 2011 een levensverwachting van 15,0 jaar. Dit is 2,8 jaar minder dan het Europese gemiddelde, 4,3 jaar minder dan de top in Frankrijk, maar 1,6 jaar meer dan in hekkensluiter Letland (tabel 2). Voor een 65-jarige Kroatische vrouw geldt een resterende levensverwachting van 18,5 jaar, eveneens 2,8 jaar minder dan het Europese gemiddelde, 5,3 jaar minder dan ook hier toptand Frankrijk, maar 1,2 jaar meer dan het laagste niveau dat voor vrouwen in Bulgarije wordt waargenomen. Binnen Kroatië is het nog te verwachten aantal levensjaren in de kustregio iets hoger dan in het binnenland: 16,2 tegenover 14,4 bij de mannen en 19,6 tegen 18,0 bij de vrouwen.

Voor de gehele Unie is het verschil in levensverwachting tussen 65-jarige vrouwen en mannen in tien jaar tijd iets teruggelopen, te weten van 3,6 naar 3,5 jaar. In Kroatië bleef dit verschil gelijk (3,5 jaar), in vooral Duitsland, Ierland en Nederland nam het verschil af, terwijl het in de drie Baltische Staten juist verder opliep.

Ten slotte

In demografisch opzicht heeft de toevoeging van Kroatië aan de Europese Unie weinig consequenties: de totale bevolking van de EU stijgt met slechts 0,9 procent en ook algemene demografische indicatoren voor de EU, zoals het gemiddeld aantal kinderen per vrouw en de levensverwachting, veranderen door de toevoeging niet of nauwelijks. De demografie van Kroatië vertoont veel meer overeenkomsten met die van Centraal-Europese landen dan met die van West-Europese landen. Kroatië lijkt met de gebruikte statistieken het meest op landen als Hongarije, Tsjechië, Estland en Roemenië. De grootste verschillen doen zich voor met landen als Frankrijk, Luxemburg, Zweden, Ierland en het Verenigd Koninkrijk.

Rob van der Erf, NIDI; e-mail: erf@nidi.nl

Tabel 2. Levensverwachting voor 0- en 65-jarigen (in jaren), naar geslacht, Europese Unie (EU-28), 2001* en 2011

	0-jarigen				65-jarigen			
	2001*		2011		2001*		2011	
	Jongens	Meisjes	Jongens	Meisjes	Mannen	Vrouwen	Mannen	Vrouwen
EU-28	74,5	80,9	77,4	83,2	15,9	19,5	17,8	21,3
België	74,9	81,2	77,8	83,2	15,9	19,9	17,8	21,5
Bulgarije	68,6	75,4	70,7	77,8	13,0	15,6	14,0	17,3
Cyprus	76,6	81,4	79,3	83,1	16,8	19,2	18,2	20,3
Denemarken	74,7	79,3	77,8	81,9	15,2	18,3	17,3	20,1
Duitsland	75,6	81,4	78,4	83,2	16,1	19,8	18,2	21,2
Estland	64,8	76,4	71,2	83,2	12,6	17,3	14,7	20,0
Finland	74,6	81,7	77,3	83,8	15,7	19,8	17,7	21,7
Frankrijk	75,5	83,0	78,7	85,7	17,0	21,5	19,3	23,8
Griekenland	75,9	81,0	78,5	83,1	16,5	18,7	18,5	20,6
Hongarije	68,2	76,7	71,2	78,7	13,2	17,0	14,3	18,3
Ierland	74,5	79,9	78,3	82,8	15,0	18,5	17,9	20,7
Italië	77,1	83,1	80,1	85,3	16,9	21,0	18,8	22,6
Kroatie	71,2	78,3	73,9	80,4	13,4	16,9	15,0	18,5
Letland	64,7	76,0	68,6	78,8	12,5	17,0	13,4	18,7
Litouwen	65,9	77,6	68,1	79,3	13,5	17,9	14,0	19,2
Luxemburg	75,1	80,7	78,5	83,6	16,0	19,7	17,8	21,6
Malta	76,6	81,2	78,6	82,9	15,7	18,7	17,6	20,9
Nederland	75,8	80,8	79,4	83,1	15,6	19,4	18,1	21,2
Oostenrijk	75,6	81,7	78,3	83,9	16,3	20,0	18,1	21,7
Polen	70,0	78,4	72,6	81,1	13,7	17,7	15,4	19,9
Portugal	73,5	80,5	77,6	84,0	15,7	19,1	18,1	21,8
Roemenië	67,5	74,9	71,0	78,2	13,3	16,0	14,3	17,5
Slovenië	72,3	80,4	76,8	83,3	14,5	19,0	16,9	21,1
Slowakije	69,5	77,7	72,3	79,8	13,0	16,8	14,5	18,4
Spanje	76,4	83,3	79,4	85,4	16,9	21,1	18,7	22,8
Tsjechië	72,1	78,6	74,8	81,1	14,0	17,3	15,6	19,2
Verenigd Koninkrijk	75,8	80,5	79,1	83,1	16,1	19,2	18,6	21,2
Zweden	77,6	82,2	79,9	83,8	16,9	20,2	18,5	21,3

* EU-28, Kroatië en Letland: 2002 in plaats van 2001.

Bron: Eurostat.

NIDI en het maatschappelijk debat

HARRY VAN DALEN

Valorisatie van de wetenschap is het buzz-woord onder beleidsambtenaren. Letterlijk betekent het waarde toevoegen aan kennis en in de sociale wetenschappen gebeurt dat vooral door kennis over de samenleving inzichtelijk te maken voor beleid en maatschappij. Het NIDI heeft de afgelopen jaren het maatschappelijk debat en beleid gevoed door te informeren maar ook door stelling te nemen op basis van wetenschappelijk onderzoek.

In het maatschappelijk debat rond vraagstukken als vergrijzing, migratie, geboorte, levensverwachting draait het niet alleen om de economische en sociale consequenties van deze verschijnselen maar vooral ook het vaststellen van het verschijnsel zelf. In zekere zin zijn demografen de accountants van leven en dood en voor een samenleving is het dan goed dat dergelijke accountants er zijn. Een fatsoenlijke discussie over vergrijzing en krimp is anders onmogelijk. Maar demografen moeten ook buiten de gebaande paden treden om blinde vlekken in waarneming en het beleid dat gebaseerd is op die waarneming te voorkomen. Vooral op het terrein van migratie en het schatten van de toekomstige levensverwachting zijn de onzekerheden groot en dan is fundamenteel onderzoek hiernaar een groot goed.

Het aanbod van wetenschappelijke kennis door het NIDI is in de voorgaande Demos over het voetlicht gebracht, de vraag naar die kennis is echter nog onderbelicht. De vraag naar expertise van het NIDI komt vanuit verschillende groepen: ministeries (klankbordgroepen), planbureaus, adviesraden (WRR, SER), buitenlandse organisaties als de Europese Commissie, Eurostat en de Verenigde Naties en last but not least de vaderlandse pers. De pers weet frequent de weg naar het NIDI te vinden om duiding te geven aan bevolkingsontwikkelingen. Indien we alleen naar de landelijke dagbladen kijken dan wordt het NIDI over de afgelopen jaren ongeveer 40 keer per jaar genoemd als bron. De cijfers illustreren dat het NIDI weliswaar een wetenschappelijk instituut is, maar met een duidelijk oog voor maatschappelijke ontwikkelingen.

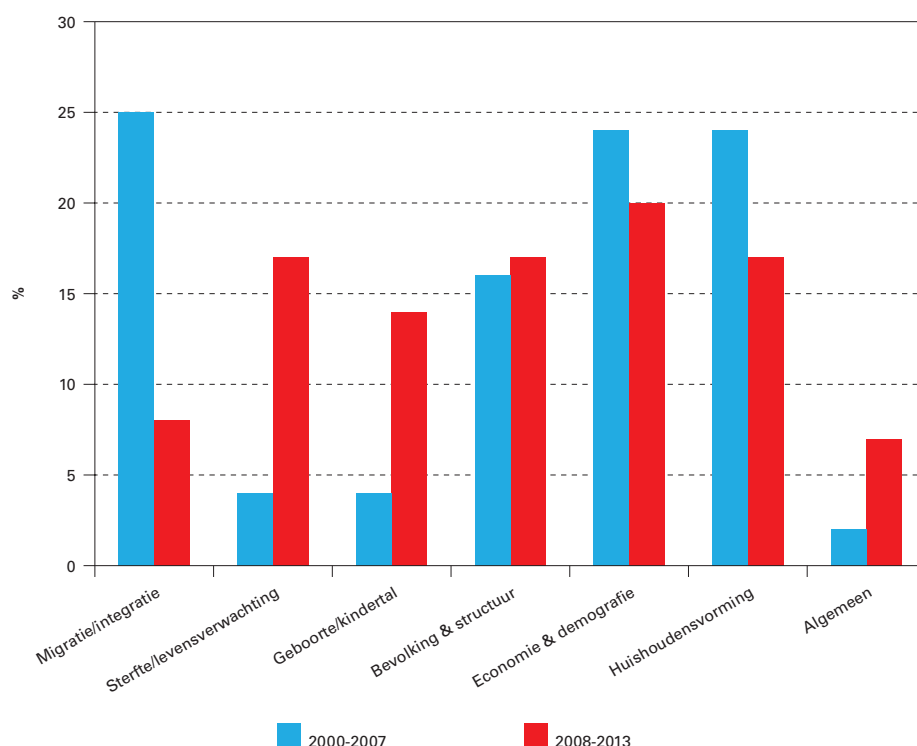
Dergelijke cijfers roepen uiteraard de vraag op welke onderwerpen werden besproken in deze krantenartikelen. Figuur 1 geeft voor twee perioden weer hoe de onderwerpen verdeeld zijn over de jaren 2000-2013. Vraagstukken over huishoudensvorming, de interactie tussen demografie en economie (pensioen, arbeidsmarkt) en migratie (in 2000-2007) kunnen op de meeste belangstelling rekenen, maar ook aan traditionele onderwerpen zoals geboorte- en sterfteontwikkelingen wordt redelijk wat aandacht besteed.

De invloed van het NIDI laat zich moeilijk vergelijken met andere instituten omdat het een uniek werkterrein bezit dat vele disciplines dekt. Naast de formele demografie die sterk leunt op wetenschap, is er binnen de demografie aandacht voor sociologie, antropologie, geschiedenis, biologie, economie, sociale geografie en epidemiologie. In

figuur 2 wordt het NIDI vergeleken met instituten die naar (financiering)structuur dan wel naar vakmatige focus enige verwantschap met het NIDI vertonen. De figuur bevat het aantal malen dat instituten genoemd worden in de landelijke pers vanaf 2008 tot heden. De eerste conclusie is dat het NIDI op een stevige middenpositie kan rekenen, die gegeven de oriëntatie op de internationale wetenschap en het specifieke werkterrein (demografie) als redelijk valt te kwalificeren. Andere instituten zoals het SEO Economisch Onderzoek kunnen bijvoorbeeld door hun economische focus op meer aandacht rekenen (hoewel dat zeker geen garantie is, zie SEOR en Research voor Beleid); een wettelijke taak hebben om de regering en parlement te informeren (zoals het WODC) of een natuurlijke bron van aandacht vormen voor veel kranten (zoals het NIOD). Een tweede conclusie is dat het NIDI als buitenuniversitair kennisinstituut veel universitair gelinkte onderzoeksinstituten overtreft in het werven van aandacht.

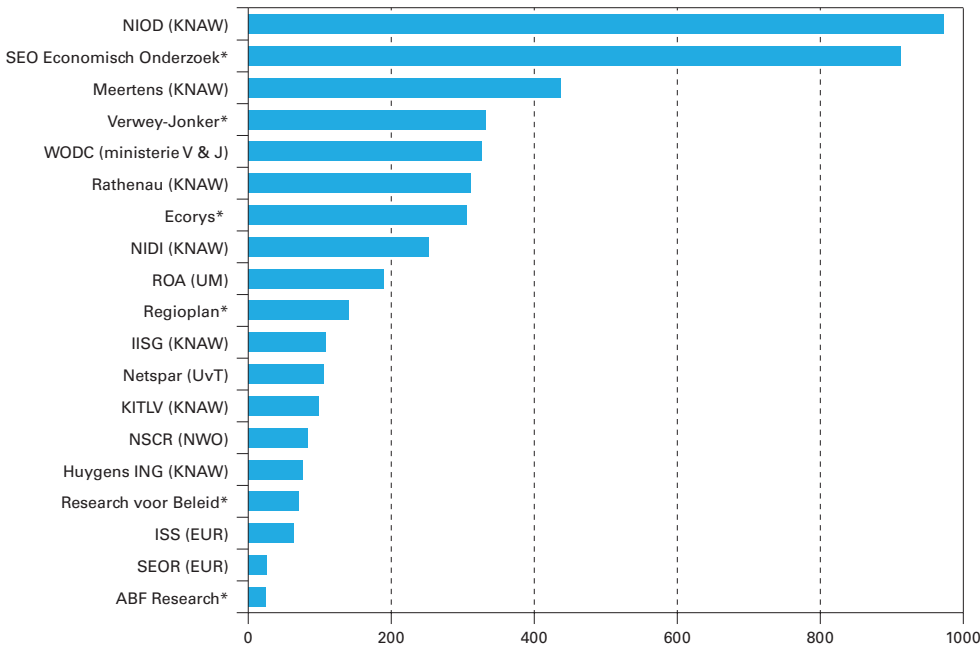
Tot slot kan in het valoriseren van kennis de rol van het NIDI in het beleidsdebat niet onvermeld blijven. Uiteraard kennen beleidsideeën in overheid en bedrijf vele “vaders” en enige exclusiviteit

Figuur 1. Aandeel van verschillende onderwerpen aangesneden in landelijke dagbladen waarin het NIDI werd geciteerd (percentages van totaal aantal citaties NIDI) over de periode 2000-2013

Bron: LexisNexis, 2013 betreft citaties t/m 1 augustus 2013.

Figuur 2. Totale aantal artikelen waarin onderstaande instituten vermeld worden in de landelijke dagbladen over de periode 2008-2013

* Private organisaties.

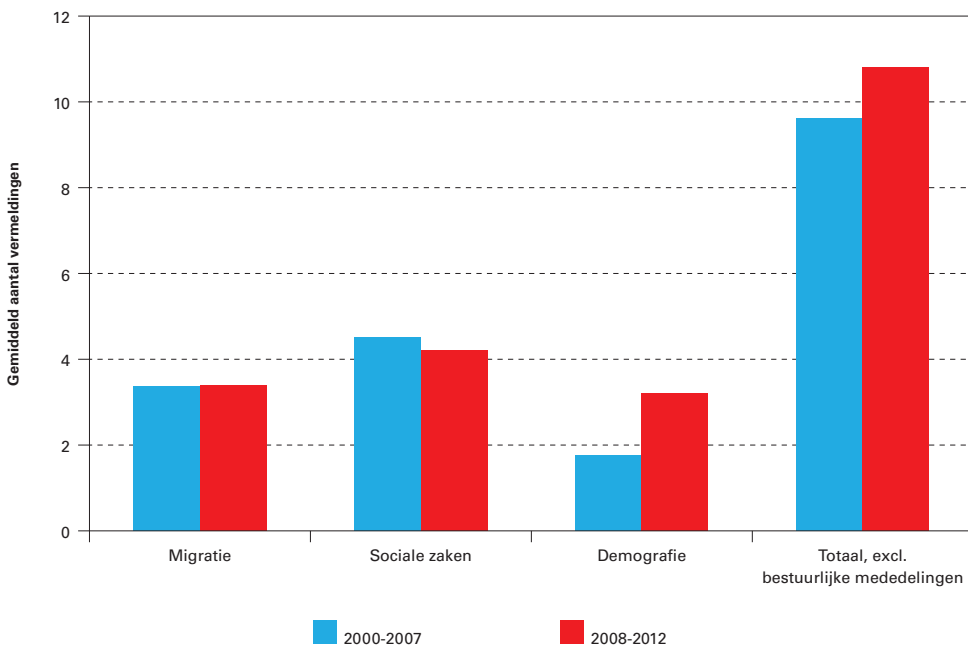
Bron: LexisNexis, 2013 betreft citaties t/m 1 augustus 2013.

kan het NIDI niet claimen. Het NIDI behoort echter wel stevast tot de groep die demografische kwesties aan de orde stelt, zoals langer doorwerken, de vervroegde uitredingscultuur, maar ook door bijvoorbeeld duidelijk te maken dat het stoppen van de vergrijzing door immigratie of een geboorte bevorderend beleid een illusie is. Het NIDI voedt dus het bevolkingsdebat (duurzame inzetbaarheid, krimp, immigratie) en met name Demos biedt voor een breed publiek (waaronder veel scholen en gemeenten) een bron van informatie. Hetzelfde geldt bijvoorbeeld voor software zoals Poptrain

dat door het NIDI ontwikkeld is om gebruikers kennis te laten nemen van hoe geboorte, sterfte en migratie uitwerken op omvang en structuur van de bevolking. De doorwerking van de inzichten van het NIDI is duidelijk zichtbaar in de stukken van de Tweede Kamer (zie figuur 3).

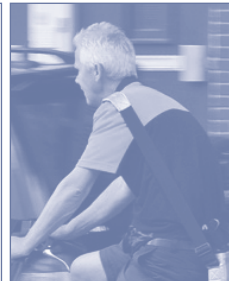
Migratie (zowel emigratie als immigratie) en sociale zaken (pensioen, langer doorwerken) zijn de onderwerpen waarvoor de kamer regelmatig het NIDI raadpleegt, waarbij het onderwerp krimp in de laatste periode steeds vaker wordt genoemd. Al met al zou men kunnen

Figuur 3. Gemiddelde jaarlijkse aantal vermeldingen van het NIDI in kamerstukken gerangschikt naar onderwerpen van discussie over de periode 2000-2012

Bron: Overheid.nl. De gegevens betreffen het jaar van publicatie. 2013 is buiten beschouwing gelaten omdat stukken met sterke vertraging worden opgenomen in het systeem. Tevens zijn alle vermeldingen van NIDI in bestuurlijke/administratieve rapportages (bijv. begrotingen) buiten beschouwing gelaten.

DEMOS verschijnt 10 x per jaar en wil de kennis en meningsvorming over bevolkingsvraagstukken bevorderen.

Gehele of gedeeltelijke overname van artikelen met bronvermelding wordt op prijs gesteld. Graag ontvangt de redactie een bewijsexemplaar.

Het NIDI is een instituut van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen. Het NIDI houdt zich bezig met onderzoek naar bevolkingsvraagstukken.

colofon

DEMOS is een uitgave van het Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut (NIDI).

Redactie: Nico van Nimwegen, hoofdredacteur
Ingrid Esveldt, eindredacteur
Harry van Dalen, redacteur
Peter Ekamper, (web)redacteur

Adres: NIDI/DEMOS
Postbus 11650
2502 AR 's-Gravenhage
(070) 356 52 00
Telefoon: demos@nidi.nl
E-mail: demos.nidi.nl / www.nidi.nl
Internet: gratis
Abonnementen: Harmine Louwé
Basisontwerp: www.nadorpdruk.nl
Druk:

zeggen dat het NIDI ongeveer één keer per maand in het parlementaire jaar wordt geciteerd. Uiteraard zal een kritische lezer melden dat de invloed van het NIDI in het niet valt bij planbureaus zoals het CPB en SCP. Maar om met een landelijke krant te spreken, voor wie de nuance zoekt is één keer in het parlement of 4 à 5 keer per maand in een landelijke krant geen slecht resultaat voor een klein instituut dat op vele borden in de wetenschap en samenleving schaaft. En voor wie de drang voelt om de zichtbaarheid van wetenschappers sterk te vergroten is er sinds kort nog de waarschuwing van een WRR-rapport (2013) dat liet zien dat 90 procent van de Nederlandse burgers universitaire onderzoekers nog ziet als lieden die behoren tot de wetenschap; economen die op tv komen worden echter door 60 procent van de burgers niet meer als 'wetenschap' gezien.

Harry van Dalen, NIDI, e-mail: dalen@nidi.nl

LITERATUUR:

- WRR (2013), *Hoeveel vertrouwen hebben Nederlanders in de wetenschap?* Den Haag: WRR/Rathenau instituut.